

"ילדות" ו"ילד": מטאפורה פיוטית והבנייה תרבותית ואידיאולוגית - חלק ב'*

מאת: סלינה משיח

אדם הקונה ספר אינו קונה אך ורק נייר דיו
ודבק במשקל ידוע חיים חדשים הוא קונה
לו - כ. פורלי

דוד שמעוני: **ילדי העברים** (1939), פאלק הילפרין: **שמשון הגבור
בילדותו** (1937).

"ילדי העברים" פורסם לראשונה בדבר לילדים, בשנת 1939, בגיליון שהוקדש לחג החירות, ובשעה שדוד שמעוני המחבר, היה מורה לספרות ולתנ"ך בגימנסיה הרצליה. יצירה זו עשויה לשמש היום כתב עדות למונטאז', שנערך בתמונת העבר ההיסטורי שנרתם לצרכי הווה. היא מצביעה על המישען שהיו ילדים להוריהם, ועל תכונות האופי, שהמחנכים והחברה ביקשו לטעת בדור הבנים. אך יותר מכל, עשויה עדות זו לחשוף את האמונה התמימה והנחרצת ביכולתו העל-טבעית של הילד העברי, שעליו נישען עתיד המפעל הציוני, מימוש/חידלוננו, הצלחתו או כישלוננו. אמונה זו בוטאה לאחר מלחמת העצמאות בהכרת תודה עמוקה ובהערצה שאין לה גבול לילדי הלאום החלומים, שלא הכזיבו. היא תוארה בידי נחום גוטמן במלים המתנצלות על חידלוננו: "... כמה הם נפלאים! אין כמותם! וכי אפשר לתאר אותם כפי שהם - נערים ונערות אלה שקיבלו על עצמם עול חיים ומוות?" ... (10)

בדומה ליצירות אחרות שנכתבו לילדים, נוקט **ילדי העברים** באסטרטגיית ההצלבה, וטורף בשורותיו טקסטים בני תקופות שונות, המתגבשים לנראטיב אחד. כך הוא יוצר פלימפססט תרבותי מרובד, שבקרקעיתו שיכבת הסיפור המקראי, ותיאור משה התינוק המוצפן בתיבה: "ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאור... ותראהו את הילד והנה נער בוכה ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה" (שמות ב. ג-ו). מעליו המידרש המוסיף לטקסט הקדום פרשנות אגדית: "ויורדו (מלאכי שרת) מבוהלים ועומדים במים עד ארכובותיהם והיו מקבלים * חלקו הראשון של מאמר ה הופיע בחוברת היובל - 100.

בניהם של ישראל ומניחים על גבי הסלעים, והקב"ה מוציא להם דדים מן הסלעים ומיניקם" (שיר השירים רבה, ב'). ומעליהם השירה המעצימה את הסברה, שמשה לא היה התינוק היחיד, שניצל מגזרת השמד של פרעה, ובכך היא מכשירה את הקרקע לאנלוגיה, בין מיתוס "הולדת הגבור", שהיה ל"הולדת הילד הגבור", ול"הולדת אומה". מיתוס זה הוטמע, כפי שראינו, בתודעה הלאומית המייחלת, תוך שהיא מבנה, "דור כביר כח" - ובתוך כך, מפיצה את קלסתרון ה"גבור" הבוגר, כילד.

דוד שמעוני פותח בתיאור נטישת-השלכת התינוקות העבריים אל הנהר, כאקט מחריד, המתרחש בדממת לילה אילם, כשתיקה הבלתי מתקוממת כנגד רצח התמימים. לנוכח זוועה אל-אנושית זו, מתערבים המרומים בפעולה מאגית, הלובשת אופי של הצלה קוסמית ושמימית. וכך, אל מול מלתעות מפלצות המים הקדומות, התמסחים המייצגים מוות, אופל ותהום, צונחים כרובים חזורי פנים וספוגי אור, ומתגייסים למסע הצלה, המתחולל באותה חשכת ליל, ובדממה: "לנוגה כוכבי הנצחים פתאם / קופאים הטורפים, נרתעים דום: / עדת מלאכים גולשים מרום." (11)

המלאכים הרחומים ושטופי הדמעות, שולים את הילדים, ומעבירים אותם אל סלעים החולצים להם שד, וכמיניקות פלאיות מזינים את היונקים בנקטר-חלב, שלא היה שני לו לטעם ולסגולה, בכל המיתולוגיה: "חולצים הסלעים לילדים שד, / חלב הסלעים ימלאמו לְשד / לְשד ועוצמה, לא יסופו לעד."

אלא ששמעוני המחנך איננו מסתפק ב"כח", "לשד", "עוצמה", ובהשראת המלאכים הוא מזכה את הילדים אף ב"טוהר", "שגב", "רוחניות", ובעיקר בהבטחה: מיתוס העבר ישוב להתגלגל בהווה, ויהיה אות לעתיד. מכאן הסיום הצובע לילד העברי דיוקן על-טבעי, תומך ומחייב כאחד: "ועם החלב משד סלעי-און / ינקו און פלאים לעמוד בגאון / בפני כל נחשול וסופת אכדון. // מאז כנשמת ילד עברי / ינוו תאומים- / כגלוי או בדמי- / הזוך העליון והעוז הסלעי" . . . לאמור: מיתוס "הולדת הגבור", בגילגולו המודרני בספרות העברית לילדים, היה לטקסט אטיולוגי, המסביר את הולדת הילד העברי כגיבור, והופך אותו לאמת, מתוקף ההיגיון הפיוטי, המוסרי וההיסטורי המוסף לו.

לאומיות (ילד עברי), כוח והירואיזם (לשד ועוצמה), נס וקוממיות (און פלאים לעמוד בגאון) ואידיאליזם (זוך עליון ועוז סלעי), העניקו ל"ילד העברי", בן דמותו וגלגולו המודרני של "הגיבור" משה, הילה מיתולוגית. מרקמה של הילה זו ניכר לא רק בשל אופיה האגדי של הדרמה, המתארת ילדים כבני אלים אולימפיים, אלא מתוך רוח הפאתוס, מבחר המלים והשגב, שבאמצעותן ניבנה

המרחב ההירואי, ונוצרת ההילה הקוסמית והטוטאלית, המציגה "ילד עברי", כפרסונה על-טבעית: "מאז" ו"לעד", "נצחים", "מלאכים" ו"שנאנים", "און פלאים", "נשגב וטהור", "חלב הסלעים", "היניקום אבנים", "ילדי ישראל שנשאום שנאנים" וכו'.

הירואיזם דומה, המציג "ילדות" כגבורה וילדים כגיבורים, בולט עוד יותר ביצירתו של פאלק הילפרין: **שמשון הגבור בילדותו** שפורסמה בהמשכים **בדבר לילדים** (1937). אלא שבניגוד לעמדת השגב שנקט שמעוני, מהל הילפרין פאתוס באירוניה ובאנכרוניזם, שעה שטווה את פרקי הילדות הנעלמים, בביוגרפיה ההירואית של הגיבור המקראי, שמשון. הילפרין, המשתמש באסטרטגיה המוכרת, התופרת מונטאז' מתמונות העבר המכליבות את קלף ההווה, שתל טקסטים מן המקורות (שופטים י"ג: סוטה י.א': ט. ב'. בבא בתרא צא. א') ברסיסי אקטואליה: "איסור חמור קראו פלישתים / על כל כלי זין בישראל / מחשש מגן בפני שונאינו- / ממש כמו היום אצלנו." (12) או: "נתפצע הקלף ברעם / כן. לו נשמע כזה קול רעם / כיום הזה - או אז חשבו: / ודאי ערכי פצצה זרק." הרמז ברור: כשם שמשון היה תינוק וגיבור, כך אף הקוראים, ומה שהיה הוא שיהיה.

הגיבור, ששיסע בבחרותו כפיר אריות כשסע הגדי, וכשהגיע לפרקו היכה אלף איש, והוא חמוש בלחי חמור . . . מוצג בפני הקורא מתוך נקודת מבט, הלוכדת את ההיסטוריה במסגרת פרשנית ברוח הזמן, הנמען והמקום. מכאן דיוקן שמשון: התינוק, הנאבק בגבורה בחיתוליו, והסיבה: "כי לא רצה לשכב אסור / כי לא סבל היות כפות / כי כבר הרגיש מה טעם חופש / וכבר הזקיר חיי חרות." כשמלאו לשמשון שמונה, תואר הילד הגיבור כענק-תינוק, העוקר עץ תמר "כאילו היה זה רק בצל." הוא טוחן ראשי גבעות והרים, ושב לשחק בהם: "אחד אחר אחד . . . / התחיל זורקם ככדורים" . . .

עלילות הגבורה של הילד הנועז הסתיימו על סף הבגרות, משמלאו לו תשע, ולא לפני שהפלישתים החלו לחשוד בתעלוליו, וראו בו מהפכן. מכאן שערכו בביתו חיפוש, עד שההורים הדואגים החליטו להרחיקו מהבית והכפר, "שבין צרעה ואשתאול/ המושבה 'הר טוב' כעת/ סביב המקום ההוא נמצאת." על-כן נשלח הילד הגיבור ללמוד בכרך, שבשילה.

בין ימי הינקות בהם מצץ התינוק "אונים וכח וגבורה/ וישע עם בזמן הבא," וימי הלימודים, תואר הילד הגיבור כשובב, נועז, פיקח ורגיש, מושא הזדהות לילדים הקוראים, בני גילו, המקשיבים להבטחת המחבר, הלוחש באזנם: "גם בלאו הכי אפשר לכם/ לגדל גדולים בגבורים/ כלכד שיהא לכם רצון." רצון, ואמא דוגמת צללפונית, התורמת לחינוכו של הילד העברי כגבור, שעה שהיא מגוללת בפניו

את העלילות, שהספרות לילדים נטלה לתאר בשמה: "סבל עול עמך סובל, / חרפת עבדות, חרפת כושל, / והוא נדכא, מורדף, שפל/ והוא נואש, והוא אכל. / ומי ממנו יסיר עול- / אין בתכל! / עד שבני, שבני יגדל. / אז יעמוד בראש עמו. / ובכוחו וגבורתו/ מהעבדות אותו יגאל. . . . // אני הוא בנך? אני זה, אמא? / צללפונית:/ אתה, אתה הוא בני שמשון."

מכאן שעל השאלה המטרידה את ההורים: "איך מתחנך גבור של עם? . . . "איך חנך גבור מושיע" . . . משיב הילפריץ בהרחבה: באמצעות עלילה, חרוז ושיר: "הצר ייצר יצרי רישעה/ יזום מזימה, יחרוש נקמה/ אך לא ירא בני, לא יחת/ מאורב לו לא יפחד. / פחים ישבור, יקרע רשתות- / רק לא ישוב בלי ניצחון. / ישכח הדרך אל בית אב/ ברגע שיצא לקרב- / עד שיהי עמו חופשי/ עד שחופשו ישיב לו בני."

הפרק הראשון מתוך ימי ילדותו של שמשון הגיבור, הופיע בשער **דבר לילדים**, בשנת תרצ"ז. בכך הקדים האפוס המחורז את **ילדי העברים** לדוד שמעוני, ובאירו של נחום גוטמן, הפיץ את בשורת המלאך המודיע על "הולדת הגבור", נוגה במלים: "וילדת בן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלישתים". באופן זה הדגיש גוטמן את חלקם של הילדים בהצלת העם, ותרם ליצירה שהטרימה ופירשה את משמעות "הזון העליון והעוז הסלעי", ביצירתו המאוחדת של דוד שמעוני. "זוך" מלשון יופי, ציות, חכמה ו"עוז" במובן כוח, שרירים ועוצמה, ובלשון המחבר: "שריריו קטנים, אך-כברזל/ וכף ידו-צבת פלדה. / וכינשום מלא החזה- / לטרקטור קט אז רק ישווה". . . . אך "עוז" גם במובן של איפוק וריסון הכוח, כפי שלמד שמשון בן השנתיים, כשהרים ביום הולדתו גור כלבים, ולמגינת ליבו "הכלכלב היליל נורא, / צלצלו בנפץ עצמותיו- / ופחד שמשון, זרק הפגר/ ונס אל עבר הגינה". . . .

אך האם היתה זו הפרסונה היחידה, שדרכה ובאמצעותה נתפסה אישיותם המדומיינת של "ילדי העברים" הגיבורים? נסקור עתה את האנטי-מיתוס, שכאמור לא זכה לחבור אל קולו של האתוס התרבותי המרכזי- אך אפשר שדווקא בימינו, הוא עשוי להתגלות במלוא הרלבנטיות שלו.

יאנוש קורצ'אק: **ילדי התנ"ך**: משה (1937).

מדרשו הפיוטי של יאנוש קורצ'אק, שנכתב לילדים באותה התקופה עצמה, אף כי לא בעברית, ומחוץ לגבולות ארץ ישראל, מצייר לילד העברי דיוקן שונה המצביע על אופיה המטאפורי, והמותנה אידיאולוגית של ה"ילדות". באיגרת שכתב לדב סדן, (8.8.1937) תיאר קורצ'אק את **ילדי התנ"ך**: משה, כ"מבוא

לתנ"ך של הילד", כ"פירוש למשה", וכ"טיוטה" (13). כלומר כרישום הנזהר מכפיית "קול" אחיד ודורסני, המגייס את מיתוס ילדותו של המנהיג הלאומי משה לעיצוב אישיותם של הילדים במציאות. שכן, טען קורצ'אק, על היצירה לילדים לצייר פתח למילוט הדמיון הבורא פרשנות אינדיבידואלית, ולפתוח את המרחב בפני ביטויי רצונו העצמאי של כל קורא וקורא: "חשוב מה הילד יאמר: מה יוסיף מעצמו - מכריעה השקפתם, שאלותיהם."

נקל לשער שלנוכח נקודת מוצא זו, תישא דמותו של משה, הילד העברי-לאומי הראשון (אם נתעלם מילדותו המדומיינת של אברהם), אופי שונה מזה שהובנה בתקופה המקבילה בספרות העברית לילדים. ואכן משה, בגרסתו המודרנית של קורצ'אק, מוהל לאומיות פרטיקולארית בסוציאליזם ובין-לאומיות, (19)

הירואיזם וקוממיות - בהיסוס, בחמלה ובהתחשבות, פטריוטיות - באהבת הזר והג'ר, ילדות מטוהרת ואידיאלית - בילדות בנאלית, מושחתת/תמימה, כעולמם העכור/בהיר, המשוקץ והנעלה כאחד, של המבוגרים.

לא יפלא איפוא, שקורצ'אק שראה בילדים עם חלש המשועבד תחת "קול" המבוגרים, (הרגליהם, מיניותם, חוליהם), לא רק שחתר כנגד האידיאליזציה שהפיץ מיתוס ה"ילדות" המודרני, אלא שהטיף לפירוקו, תוך שעודד את הילדים לחפש את האמת שבמיתוס ולשמור נפשם מהמיתוס כאמת. תפיסה זו שבמרכזו הילד כאדם, ועיקרה שיוניות, הוקרה הדדית, כיבוד עצמאותו של ילד כמבוגר, זר ונוכרי כמקומי וחיפוש תמידי אחר האמת - מגולמת ב"ילד התנ"ך": משה". ביטויה, בשורת הפתיחה הפיוטית, המאתגרת את הביטחון, שביכולתנו לדעת את האמת ההיסטורית, או הפרסונלית, את המהות הילדית, או את פשר הילדות:

"אתה אומר: אין אני יודע. אין אני יודע מה היה ואיך היה. אין אני יודע איך היה, איך הייתי, בעודי ילד. . . אין אני זוכר. שכחתי. . ." (15)

הדיאלוג המתקיים בין הדובר המבוגר והילד העלום, מותח שוויון ערך מוחלט בין שני בני האנוש, שגילם ומעמדם שונים, אך האמנסיה של ילדותם כופה עליהם גורל אחד: חיפוש סיזיפי אחר אמת, שאבדה להם לנצח. בכך הופכת הילדות למטאפור, לגעגועים ולכמיהה אחר הידיעה והאמת, שחולקים בה מבוגר וילד. חיפוש זה הופך את המבוגר לחסר אונים כילד, ואת הילד לסמל האדם, שואל השאלות ולכן למבוגר. מהי האמת? שואלים שניהם, מה הידיעה, והילדות מהי: "אביט בילד קטן" חושב קורצ'אק כמבוגר וכילד: "פעוט כל-כך. טרם ידע להלך. ובהכיתי אראה ואדע. אדע כי גם אני הייתי כן. גם אמא היתה כן. גם אבא

היה כן, וכן יהיו בני ובתי, בני ובנים. וכולנו מבקשים את האמת" . . . ספרי, נא, אמא, איך היה בהיותי קטן. הגידי, מה היה בטרם היותי?" - האם קיימת תשובה "אמיתית" לשאלה זו? האם המבוגר זוכר "ב"אמת" את ילדותו, או שמא הוא שבויה בהמצאת ילדותו?

ומי שלא ידעו לעולם מה היתה ילדותם "באמת", היש להם הזכות לתאר את ה"אמת" המוחלטת של ילדותו של מישהו אחר? של משה רבנו?

משיב קורצ'אק: "אספר על משה, ואם אומר: איני יודע - תאמין לי. ואם אומר: אני יודע שהיה כך - אתה שאל שאלותיך. כי אם איש לא ראה ואיש לא שמע ולא רשם זכרון בספר, איך אפשר שאדע? על כן אני אומר: חשוב מה היה, אך חשוב איך אני יודע זאת. איך אני יודע לעצמי ואיך אתה יודע לעצמך, כי כך אתה רוצה לדעת ולזכור מה שהיה."

מכאן ואילך ניפרשת מסכת פרשנית ופיוטית, המציירת למשה הילד דיוקן אפשרי, אחד מני רבים, ועל-כן אפשר, שהינו הדיוקן הבלתי אפשרי, השולח כל קורא וקורא להבנות את דמות "משה". משה פרסונלי, היסטורי, אמיתי לא פחות מזה של המחבר, בתנאי, שהדיוקן נאמן לרוחו האינדיבידואלית, ולדמיונו הבורא של קורא הטקסט המקורי. שהרי זאת עליו לזכור: "היה משה כזה, אבל היה גם אחר." התורה ממעיטה כל-כך בתיאורו, וטוב שכן.

"ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה" - אולם איך גדל משה, מה חשב, מה דיבר, מה עשה, אני מחפש בעצמי ומספר, ולא מצאתי תשובה אחת. רבות התשובות. טוב שהתורה מיעטה לספר על הילד. כי לא קלות אמיתותיה ולא מהירות ואני מבקש את האמת העצמית הקשה."

דיוקנו של משה, הילד המקראי, נבנה בידי קורצ'אק בהיסוס, נדבך על גבי נדבך, מתוך ידיעה שכל אחד מהנדבכים אפשרי, וכל אחת ממשיכות המכחול היא שקרית, בדויה ואמיתית במידה שווה. מה שמכריע את גורל השורה, זו פיסת עולמו האינדיבידואלית של המחבר, המושלכת על העבר מתוך התבוננות בחיי הילדים בהווה:

"לא מלומד אני ואיני יודע, מה ארמונות ומקדשים היו במצרים, כי שונים היו בזמנים שונים. אך ידעתי כי במשכנות ילדים עניים היו מאז, מיצר ואפלה ודוחק. גם בימינו עתה. . . רבות דמעות ילדים ראיתי בכיים, כי אין להם אם, כי אמם רחוקה, עניה, עצובה, בוכיה" . . .

מכאן, שלא ילדי טבע אידיליים, גיבורים ואידיאליים ישתקפו מתוך דמותו של הילד הנטוש - משה, אלא דווקא ילדי עוני, כיבוש, עבדות, בני עיר ותרבות

הבונים משכנות לשועים ולרודנים. ילדות נטושה, משועבדת, זרה, המתמודדת בו זמנית עם "כובשים" מבוגרים, פוליטיים, וגם עם רוע ליבם, שחיתותם ואכזריותם של הילדים עצמם. שכן כאמור, אין קורצ'אק נופל בשבי מיתוס ה"ילדות" האידיאלית. על-כן הוא שואל:

"ההציקו הילדים אשר בבית פרעה למשה, הילד הזר, בקראם לו: עברי. או לעגו לו לאמור: בן עושה לבנים ורועה צאן, או חרפו אותו בקראם לו: משוי מן המים, כבד לשון, אויל ועם הארץ. או גידפו אותו לאמור: אסופי" . . .

הילד כ"אחר", זר, נחות, מגמגם, אסופי, שורד . . . זו הדמות שהציב קורצ'אק על כן מיתוס ה"ילדות" והטבע של המאה ה-20. תינוק שחוה בילדותו עושק ונטישה ושימר בבגרותו לב נכון ועין רגישה לעוולות חברתיים. ילד שיהיה, לכשיגדל, "גיבור". מנהיג לעם, ומחוקק ללאומים, אך אשר עשוי היה להיות במידה שווה: "ידיד ואח לאיש אחד, והיה לו האיש הזה ככל העם וככל העולם." והרי "גבורה" מסוג אחר - זו שאיננה תלויה "ביופי" "עוז" ו"שרירים".

אל מול אמת צרופה, בנאלית, אנושית ואנטי-הירואית זו, נדמה המונולית המיתולוגי של דיוקן ה"ילד העברי", גיבור כשמשון וכילדי האדמה המיתולוגיים, כמביט אל תאמו המוצלל, וכמתפוגג. שכן בהבנייתו ביקשה החברה הישראלית להיבנות, שעה שהמשך קיומה של הלאומיות העברית, מותנה ב"שותפות" התרה אחר דימוי מטאפורי, וסמל אחר.

י.ל. קצנלסון (בוקי בן יגלי): **בין אדני השדה** (1901).

מיתוס "ילדי השדה" - הם "ילדי האדמה", המצטלבים בזכרון "הולדת הגבור" במקרא ובאגדה - ביטא את הרצון הקולקטיבי להבניית זהות לאומית שורשית, פרודוקטיבית ולוחמנית. אך לרגליו של מיתוס זה מתנפצת תודעה אחרת, המיוצגת בדברי הסיכום של דוד פרישמן, הסופד לגליונו האחרון של "הדור": ". . . והספרות למה אכחד מכם? - היתה שקולה בעיני לא פחות מקולוניה שלמה. . . הספרות היא מקור החיים אשר לעם." (16) ובקולו של אחד העם: "יסוד בית מדרש אחד גדול בארץ ישראל לחכמה או לאמנות, יסוד אקדמיא אחת שם ללשון ולספרות-זה על כן, לפי דעתי, מפעל לאומי גדול ונשגב, המקרב אותנו אל מטרתנו יותר ממאה קולוניות של עובדי אדמה." (17)

על רקע דברים אלה, יש לקרוא את הסיפור האלגורי לילדים: "בין אדני השדה." סיפור שניכתב בידי י"ל קצנלסון (בוקי בן יגלי), בתקופה בה היסס בין ציונות מדינית לרוחנית, בין טריטוריאליזם לארץ ישראל. שכן מצד אחד ראה עצמו "נביא האדמה. . . כי שקר ההון והבל הכסף, ורק האדמה לכדה לעולם עומדת: כי

רק אדני האדמה יוכלו להיות גם אדוני הארץ, כי רק עובד אדמתו לא ירא מיום מחר כי יבוא." (18) מאידך ידע כי חוט האמונה הלשון והרוח, "(19) חיוניים לא פחות מחבלי הטבור והבשר, המחברים עם אל אדמת הטריטוריה, ומשויים לו אופי גשמי ונטול כל צביון רוחני. על-כן הציג בפני הקוראים הילדים גיבור, שהחיבור לקרקע נתפס בעיניו כאינוס אנושיותו, וכקשר ברברי ההופך את האדם לבן כלאיים: ספק צמח, ספק חיה.

בשנת 1909 ביקר י"ל קצנלסון בארץ ישראל והיה לציוני גמור, אך בשעה שכתב את "בין אדני השדה" (1901), ידע, שהסיפור "לא יניח את דעתם של הציונים." (20) מכאן שהיה מודע לאופיה החתרני של האלגוריה, שביטאה בעיות לאומיות, שהטרידו את המבוגרים, אף שנכתבה לילדים. הספקות באשר לדרכה של הציונות תורגמו לעלילה דמיונית, המספרת על מלחמתו של איש הרוח ביצורים מיתולוגיים, הניזונים מן האדמה באמצעות חבל בשר ארוך, שניתוקו גורם למותם (ירושלמי. כל"א. ל"א, ג). יצורים אלה מזכירים את ילדי השורשים בדומה של רפאל ספורטה, אלא שהם מוארים עתה בגוון גרוטסקי, שטני ונלעג.

כיאה לאלגוריה סטירית, שרעיונותיה האבסטרקטיים מתחפשים לדימויים ציוריים ומוחשיים, תיאר קצנלסון שתי קבוצות של דמויות מקוטבות, המצויות בעימות דרמטי, שבסופו אמור הקורא לפצח את החידה האליגורית, לחשוף את המסר הסמוי ולנקוט עמדה. בקבוצה האחת מוצג הפרוטגוניסט, נווד חסר שורשים, המחפש לנפשו מנוחה ונקלע לארצם של אדני השדה. בעיניהם נתפס הנווד כיצור תלוש, מת-חי ובעל מום, החסר את חבל הטבור שיחבר את גופו לאדמה. גיבור פיקרסקי זה, המנותק מכל הוויה פיסית-רכושנית, מייצג חיפוש וחופש, יושר, חסד וגעגועים טמירים אל האדמה, הנתפסת בעיניו אף כמקור אחדות ויניקה רוחנית. ברמה הקולקטיבית מסמל הנווד אותו פלג בעם היהודי, הקורא לציונות רוחנית, אף שאינו מתכחש לחשיבות עבודת האדמה והכפיים.

אדני השדה האנטגוניסטים, מייצגים את היפוכו הגמור של הנווד. הם לבושים "כאחד מבני פריז הענוגים", ויכולים היו להיחשב לבני תמותה רגילים, אלמלא חבל הטבור המוזר, המישתלשל מתחת לבגדיהם, ומשווה להם אופי דימוני: "שריד בשר וארוך. . . משזר תכלת וארגמן יורד מתחת למדיהם ארצה, סרוח כנחש עקלתון על פני הארץ, קצהו האחד מחובר אל טבוריהם. . . וקצהו השני שרש בארץ כצמח ושיח השדה." (21)

אופיים החייתי של אדני השדה מתחדד לנוכח העובדה, שבהיותם אוכלי אדם לשעבר (טרם זרחה להם "שמש ההשכלה"), הם ממשיכים לקיים את הנוהג הקניבאלי בעת מלחמה. אזי רשאי כל אחד מהם להרחיב את גבולות הטריטוריה

הפרטית שלו, ובדו-קרב טיקסי, הנערך לעיני קהל נלהב, טורף החזק את החלש, ומספח אליו את אדמתו. לא יפלא איפוא, שאות התרבות היחיד, בנוף מולדתם של אדני השדה, אלו היתדות, הפוצעות את המרחב ומשמשות תווי גבול, כעדות לרצח וגזילת האדמות.

שורשיות, פיזיות, קשר בלתי אמצעי לאדמה, מייצגים אם כן היבט אחד בקלסתרם של אדוני הטריטוריה והאדמה, והאחר: לוחמות, כוחניות, חמדנות, תאוות דם ורצח וכיבוש.

דמות ביניים נוספת ניצבת בין הפרוטוגוניסט לאנטגוניסטים, ותפקידה לשמור על הנווד וגם להגן עליו מפני שוביו, המבקשים לקבור אותו חיים, בטענה שללא קשר אינפוזי אל האדמה הרי הוא נחשב למת, "ופגרו יעלה באשה". אך לשומר תפקיד דרמטי נוסף. בהיותו דמות ניטראלית ומגוננת, הדומה בחיצוניותה לאדני השדה, וברגישותה לנווד, הוא משמש כפרשן, המבהיר לקוראים ולאדני השדה, את עמדת המחבר-הדובר. "חבל טבורו נכרת", הוא מלמד סניגוריה על הזר, האחר, "אכל לא ברוח. . . כי בחבלי רוח, בחבלי אהבה וגעגועים הוא קשור עוד אל האדמה. . . ומי יודע אם לא היו הגעגועים, אשר הוא מתגעגע אל האדמה, המקור האחד למחיתו?". . . טיעון זה, המציג את "חבל הרוח" כאיבר מזין, השווה בערכו לחבל הבשר והטבור, חורץ את דינו של הנווד. שכן הוא לא נקבר חיים אך כגוליבר בין הליליפוטסים, הוטל אל האדמה, אליה ביקשו שוביו לחבר אותו בכוח הזרוע.

סופה של הסאטירה, בסצינת הסיוט הטרגית-קומית, שבמהלכה משכו אדני השדה האלימים, בחבל טבורו הזעיר של המספר, וכמעט סירסו את דמותו ואת תפישת עולמו, אלמלא התעורר הנווד מחלומו, וגילה שביטנו כואבת, אך רוחו וטבורו עימו.

"אדני השדה", מטילים את צלליהם הדימונית על "ילדי השדה" ההירואיים, נוסח ספורטה. מי שבכפות רגליהם "חודי שורשים", וכשהם רעבים הם "עומדים על אדמה רטובה ויונקים ממנה כח ולשד". ניראה לי על-כן, שבדומה למידרשו הפיזי של יאנוש קורצ'אק, חותרת אף יצירה זו, תחת אושיות האתוס המרכזי. אתוס שהפיץ את בשורת הלידה הלאומית, וצייר את דיוקן היהודי כ"אדם חדש", בדמות ילד גיבור, ילד שדה ואדמה, שבקלסתרו דמיינה האומה את דמותה החלומה.

מתוך מפגש זה. בין המיתוס וצילו, עולה דמותה של "ילדות", כהבנייה תרבותית ואידיאולוגית שעה שדיוקנו של ה"ילד", נחשף כמטאופורה, בתיאור דמותה של אומה "מתה", שנולדה מחדש בדמות ילד וגיבור.

הערות ביבליוגרפיות

10. גוטמן, נ, **כאלה היו ת"א**, ההוצאה לאור של מערכת הבטחון, תשכ"א, ללא ציון עמוד.
11. שמעוני, ד, "ילדי העברים", **שידים ג'**, ת"א, מסדה, תשי"ד. ע"מ קמ"ד. כל המובאות מתוך ספר זה. היצירה פורסמה לראשונה ב"דבר לילדים", כרך ו חוב. 24 (30.3.1939), עמ' 2.
12. הילפרין, פ', "מלחמת שמשון בחיתוליו", **דבר לילדים**, כרך ג' חוב' 13, תרצ"ז (1937), עמ' 4. המובאות מתוך חוברת זו, עמ' 1-5, וכן מתוך הספר **שמשון הגבור בילדותו**, שהופיע בתל-אביב, בהוצאת שרברק, תרצ"ח (1938), בעיקר מתוך עמודים 80-129.
13. קורצ'אק, י', "אגרות", בתוך **דת הילד**, בית לוחמי הגטאות ע"ש קצנלסון והוצאת הקבוץ המאוחד, תשלי"ח עמ' 209. כל המובאות מתוך ספר זה.
14. "על יאנוש קורצ'אק, חלוץ לחינוך סוציאלי", ראה: סימון, עקיבא (ארנסט), **פסטלוצי וקורצ'אק**, תל-אביב, אורים, תשי"ט.
15. קורצ'אק, י', "ילדי התנ"ך: משה" (1937), בתוך **דת הילד** שם; עמ' 139-169. כל המובאות מתוך ספר זה. מן הראוי להשוות מדרש זה למאמר מאוחר בשם "קולו של משה", שהיה מיועד לעיתון "בית היתומים", ונכתב כנראה במרס-אפריל 1942. ראה: **עיונים במורשתו של יאנוש קורצ'אק** מס' 4. אוניברסיטת חיפה, האגודה ע"ש י. קורצ'אק בישראל. בית לוחמי הגיטאות, 1993, עמ' 181-183.
16. פרישמן דוד, "מכתב מאת העורך", **הדור** גל.כ. (50) 26.12.1901 עמ' 11.
17. גינצבורג, א, (אחד-העם), "תחית הרוח", **השלח** כרך י, חוב. ס, תרס"ג, עמ' 482.
18. קצנלסון, י, ל, (בוקי בן יגלי), "סוד האדמה" (1893), בתוך **חזיונות והרהורים** א', עמ' 49.
19. קצנלסון, י, ל, (בוקי בן יגלי) "מכתב מקרית רעב", שם; עמ' 29.
20. כ"ץ, ב', בתוך **מה שראו עיני ושמעו אזני** מאת בוקי בן יגלי, ירושלים, מוסד ביאליק, תשי"ז, עמ' 248.
21. קצנלסון, י, ל, "בין אדני השדה", **כל כתבי קצנלסון** א', סנקט-פטרבורג, תרס"ה (1905), עמ' 146. פורסם לראשונה ב"הדור", גל. ד'. (4), 17.1.1901 עמ' 10-14. המובאות מתוך כל כתביו.